

ВЕЛЕИЗДАЈА И ПАРАДОКС РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ¹

ПеШар Бојанић

У спису Томаса Хобса „Дијалог између филозофа и студента Обичајног права Енглеске“ /*A Dialogue between a Philosopher and a Student of the Common Laws of England*/², који је написан између 1668. и 1675. године, а објављен после његове смрти (1681), филозоф поставља питање студенту о највећем од свих злочина: шта је то велеиздаја (*high-treason*)? Студент почиње да набраја различите врсте издаје или издајничких аката које неминовно изводи подређени у односу на надређеног, субјект (или поданик) у односу на свога господара или суверена³. Студент цитира и тумачи оно што се налази у књигама Едварда Коука, тадашњег главног правника Краљевине. На самом почетку постоји један услов, или једна преамбула, сваког будућег услова постојања издаје: због различитих мишљења и

---

¹ Чланак је рађен у оквиру научно-истраживачког пројекта Института за филозофију и друштвену теорију у Београду *Рационални и европски аспекти интeрашивних процеса у Србији: цивилизацијске претпоставке, стварност и изгледи за будућност*, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије (бр. 149031).

² *The English Works of Thomas Hobbes*, ed. Sir William Molesworth, Volume VI, London, John Bohn, 1840, p. 1-161. Ново издање овога текста приредно је и објавно Joseph Cropsey 1971. (University of Chicago Press).

³ *Исто*, pp. 68-69.

великих недоумица, Краљ/Владар/Суверен је онај који одлучује и који се изјашњава /*make declaration*/, на основу обичаја и консултација са осталим господарима /*Lords*/, о томе када нешто јесте, а када није издаја. Потом студент права чита списак најтежих (зло)дела нужно заснованих на одрицању поверења и послушности. Листу започиње највишом издајом или велеиздајом, а завршава такозваном малом или маленом издајом /*petty treason*/ . Највећа издаја је ако неко науми или замисли /*compass or imagine*/ да убије краља или краљицу, њиховог најстаријег сина или наследника, а мала је, на пример, када то исто учини слуга господару или господарици, жена мужу или човек свештенику.⁴

„Не само убиство /*killings*/“, објашњава Хобс неколико страница касније, „него и планирање /*design*/ чини велеиздају; или, као што се каже на француском – *fait compasser* (планирање) – изазивање (подстицање) других да наводе (у смислу вођења, управљања компасом) или планирају суверенову смрт, јесте велеиздаја /*the causing of others to compass or design the King's death is high-treason*/.“⁵ Завера, *plot*, потаја је синоним речи *compass* коју је Хобс изабрао. Уколико неко планира, или планира и потом убије Суверена (краља, врховника, владара, првог министра или премијера) постоји неколико предуслова који би требало да се испуне како би његово (зло)дело уопште представљало највећу издају или велеиздају. У складу са правом (законом или статутом /*statute*/), односно Едвардовим „институцијама“ које Хобс анализира и критикује :

Суверен или врховно тело (на пример влада) обзнањује да ли је нешто издаја или није;

(б) атрибут издајничко или издајно је нужно потајно и нешто што произилази из тајне (*iztajno*);⁶

⁴ *Petty* или *petit treason* је укинута у 19 веку. Данас се овај злочин не разликује од убиства.

⁵ *The English Works of Thomas Hobbes*, Vol. VI, p. 76.

⁶ Реч „тајна“ не додирује ниједно поље значења које покривају две

(в) врши се уназад или наопако /*subversio*/, од поданика ка властодавцу (дегенеративно), од инфериорног ка супериорном⁷ /*Superanus*, суверен/;

(г) извршава је онај који је под заштитом и подаништвом /*ligeance*/ Суверена (због тога издајник /*perduellis*/ није непријатељ /*hostis*/ јер је непријатељ *a priori* изван подаништва /покорности, *allegiance*/⁸ које пружа краљ или суверен);

(д) велеиздаја заслужује највишу могућу казну (вешање, черечење на четири дела /такозвани *quartering*/ и уништење).⁹

Филозоф /*Philosopher*/, који поставља питање правнику /*Lawyer*/, и кога у овом „Дијалогу“ глуми управо Томас Хобс, није задовољан одговором који добија а који сам ја сажео у оквиру ових пет тачака. Било би врло компликовано испитивати све Хобсове намере, а онда и

најпознатије латинске речи: *secretum i arcanum*. Српска, али и руска, чешка, пољска, украјинска реч „тајна“ /*tai, tajus*/, потиче од индоевропског *vor*, што значи обмана, крађа, разбојништво. Прасловенско *tg* или *tatg* значи крадљивац или првобитно слугу. *Stai* је на санскриту красти, док је *stajnh* крадљивац. Cf. Julius Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Munchen, 1959, S. 1010 (*tajiti, tai*, у значењу *Dieb, Diebstahl*).

⁷ S. H. Cuttler, *The Law of Treason and Treason Trials in Later Medieval France*, Cambridge University Press, 1981, p. 5.

⁸ Реч *allegiance* коју употребљава Хобс је веза која спаја поданика са Сувереном, односно Суверена са подаником. Поданик се обавезује на лојалност и на послушност, а Суверен му у замену дугује заштиту. Субјект или поданик, чим се роди (по рођењу), потпада под власт и заштиту Суверена (*regere et protegere*).

⁹ *The English Works of Thomas Hobbes*, Vol. VI, p. 126.

Више од сто година касније, Кант пише: „Најмањи покушај за то (ради се о нападу /*Vergreifung*/ на особу /*Person*/ законитог поглавара /*das gesetzgebende Oberhaupt des Staats*/, на његов живот, Р.В.) јесте велеиздаја /*Hochverrath*/ /*proditio eminentis*/, а издајник /*Verraether*/ те врсте, као неко ко покушава да убије своју отаџбину /*parricida*/ /*der sein Vaterland umzubringen versucht*/, не може бити кажњен мање него смрћу.“ И. Кант, *Метафизика Морала*, Сремски Карловци-Нови Сад, ИКЗС, 1993, стр. 122; *Die Metaphysik der Sitten, Kant-Werke*, Band VI, S. 320.

све последице које су његове примедбе евентуално имале по врло нејасну историју и трансформацију фигуре издаје. После скоро 350 година, издаја (или велеиздаја) као једна од пресудних институција суверености и утемељења суверена, потпуно је преформулисана, ослабљена или сасвим испуштена из устава различитих држава.¹⁰ Са друге стране, реч издаја никада није могла да буде пренесена у поље етике управо због свог проблематичног политичко-правног терета. Од расправа о верности, привржености, о доследности и о завету; од покушаја да се издаја пронађе на ивицама лагања, и варања, и претварања (симулирања и дисимулирања; на пример, издаја која је покренута и зачета када се лаже, издаја која је на делу тек онда када се избегава истина или издаја која је присутна док се истина

---

¹⁰ Које су конекције ових прекрајања или одсуства института велеиздаје? Нови Устав Републике Србије не помиње ни на једном месту издају, док претходни Устав, усвојен 28. септембра 1990. године, у члану 51 доноси следеће: „Одбрана Републике Србије је право и дужност сваког грађанина. Нико нема право да призна или потпише капитулацију, нити да прихвати или призна окупацију Републике Србије или било којег њеног дела. Издаја Републике Србије је злочин према народу и кажњава се као тешко кривично дело.“

Француски Устав донесен 4. октобра 1958. године велеиздају /*haute trahison*/ помиње само у члану 68 у коме се каже да је „Председник Републике одговоран за своје поступке извршене у оквирима својих функција искључиво у случају велеиздаје.“

У уставу САД (параграф 3, одељак 3) издаја је дефинисана као повреда којом се настоји да се свргне влада једне земље, или да се током рата помогне непријатељима исте те земље. „Издаја против САД би се састојала само /*only*/ у покретању рата против њих (САД) /*in levying War against them*/ или у пристајању на њихове непријатеље, пружајући им помоћ и потпору /*in adhering to their Enemies, giving them Aid and Comfort*/.“

¹¹ Готово 150 година пре Хобсових текстова, 17. маја 1521, у чувеном писму Франческу Гвичардинију, Макијавели на следећи начин описује своју праксу измицања, претварања и фолирања: „Јер, нема томе већ дуго, никада нисам изрекао оно у шта верујем, нити сам икада веровао у оно што сам рекао, и ако ми се деси да понеки пут кажем оно што је истинито, сакријем га између толико лажи /*io lo nascondo fra tante bugie*/ да га је тешко пронаћи.“ *Lettere, a cura di Franco Gaeta, Milano, Feltrinelli, 1961, p. 405.*

открива итд.);⁴¹ од неуспелих настојања да се издајнички акт универзализује и постане правило понашања за све у једној заједници; од бескрупулозних историја скандирања термина издаја; од посве анахроних кодекса о издајнику унутар бандитских група и малих организација, остала је можда само непресушна динамика ове стратегије скривена на шавовима врло разнородних модела заједнице, заједничког живота, жртвовања за заједницу и порицања заједнице у име живота.

Покушају да систематизујем Хобсово незадовољство статусом издаје унутар закона */statute/*, покушају да га мислим напредо са завршетком параграфа 14 („О закону и повредама“) из књиге *De Cive /Грађанин/*, објављене на латинском 1641. године, и покушају да претпоставим да је, можда пре свих других, Хобс одговоран за посебно место које фигура издаје треба да има у демократији.

У темељима статута или одредби које говоре о издаји, а које Хобс чита код Едварда Коука, налазе се славни институти римских правника. Све што Хобс ради јесте једна врста демистификације правног текста и откривање оних елемената у праву који му претходе и који му не припадају. Као што се извесни писац и члан фамилије Јулија, неколико деценија пре нове ере труди да уобичајене проблеме у браку и невоље са децом универзализује у правила о браколомству, па потом апстрахује прељубу и напише такозвани *Ad Legem Iuliam Maiestatis /„Lex Julia о Издаји“/* – законе о издаји који су у Риму били незаобилазни за време трајања и републике и империје – на исти начин Хобс разграђује „норме“ и враћа их у природно и обичајно право. Закони и коментари који су подведени под такозване Јулијеве законе о издаји доносе неколико момената које ће Хобс, овако или онако, користити као не-правне, и као облике који неумитно претходе праву (грађанском праву, праву на основу кога функционише град):

прво, сигурност (Улпијанова дефиниција 4.4.1. гласи: „Злочин издаје јесте онај који је почињен против Римског народа и против његове сигурности.“ */Maiestatis autem crimen illud est, quod aduersus populum Romanum uel aduersus securitatem eius committitur/*);

друго, издаја је блиска скрнављењу /*proximum sacrilegio crimen*/ (такође Улпијан);

треће, издаја је глума [или лажно представљање; Марције 4.4.3 наводи да је по Јулијевом закону издајник и онај обични (*privatus*, приватни) грађанин, који знајући, и са злом намером, дела као да је судија (*magistrat*; као да је овлашћен)];¹²

четврто, *maiestas maiestas*; издаја јесте/једнако сувереност, издаја и сувереност су нераздвојиви и неразречиви, порекло издаје је у суверености и обратно.¹³

Ова последња тачка је посебно сложена. Наизглед тривијална, сасвим је прикривена у историјама тумачења издаје. Наиме, издаја подразумева да постоји један поредак који се негира (Хобс је за нас значајан јер институцију суверености одређује тополошки – то што се негира налази се увек иза, позади). Док негирам, ја кварим ред

¹² *The Digest of Justinian*, ed. T. Mommsen, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1985. Volume IV, pp. 802-805.

¹³ *Maiestas* је именица настала на основу поређења. Ова реч изражава однос заснован на супериорности. На пример, *maiestas* оца у односу на децу, мужа у односу на жену, *maiestas* Рима /*maiestas Populi Romani*/ у односу на побеђене народе. Конфузију производе варијације овога компаратива. Синтагма *crimen maiestatis* подразумева издају (мада не замењује грчку реч *prodosia* (на латинском *proditor*), него реч *ade'beia*, а у византијском периоду реч *kato'siosis*), у каснијој историји именица *crimen* се систематски изоставља и преостаје само придев *maiestatis*, употребљен дакле као синегдоха. *Maiestatis* (генитив од *maiestas*), у Јулијином закону, је додатно име са којим се означава починилац издаје (велеиздаје). Етимолошки, субстантив *maiestas* је изведен од глагола *magnificare* (увећавати) насталом из именице *magnus* (велики) (тачније од компаратива *maior*, већи), супротном у односу на *minor* (на оно што је мање). Дакле, овај термин означава неједнаку релацију поређења где једна компонента заузима позицију великог, а друга позицију малог. То представља и заборављену подлогу одређења „појма суверености“ (француске речи којом Жан Бодин, на свој начин, обележава и разрешава ову суштинску неравнотежу између мањег и већег). Дакле, једна иста реч обележава сувереност као неравнотежу у којој предност има оно што је веће, и издају, као нарушавање неравнотеже и примата тог већег над мањим. Cf. Richard A. Bauman, *The Crimen Maiestatis in the Roman Republic and Augustan Principate*, Johannesburg, Witwatersrand University Press, 1967, pp. 1-14.

или низ, али у исти мах и потврђујем исти тај поредак. Издајући, преносећи (*tradere*) нешто с једног места на друго, устоличујем претходно или матично место. Услов који је потребан да би се ова конструкција држала и издржавала – како се пренос не би сасвим прекинуо – за Хобса (и не само за Хобса, наравно) такође је уписан у енглеској речи *treason. Reason and Treason*, дакле разум и рачун су беспоговорни услови. Потребно је калкулисати са количином и контролисати информације које могу да буду „издане“ (предате)¹⁴ како би матични систем информација (можемо га звати без околишања идентитет или као Хобс, *person*) могао и даље да постоји.

Можда би могао да буде погодан и један другачији пример: ситуација у којој држава као један систем информација нужно претпоставља манифестовање, ритуале размена и преноса информација, ритуале сведочења и представљања */representatio/* – говора и деловања у њено име (у име државе) итд.

Ово наводи на претпоставку – као што је то са Шеноном већ утврђено у кибернетици – да информација „излази“ и „улази“, да постоји њен *feed-back*, а онда и да информација негде неумитно „цури“. То што се преноси, што се манифестује, што се издаје, али и то што „цури“, беспрекорно потврђује идентитет једног система. Међутим, шта све покрива ова неприлична метонимија „информације која цури“?

Све могуће фантазије, аналогије и асоцијације о распаду једне државе или о неиздржљивом стању у једној држави, налазе се увек између *maiestas* и *maiestas*, између издаје и суверености, и понављају Хобсову матрицу и његов подухват.

Дакле, разум, или рачун, или главни компјутер (рачунарска информација) или мозак, или разлог државе (*Raison d'Etat*) налази се у глави суверена; у кабинету са секретарима (*tajnicima*) и у служби државне сигурности која штити ову главу суверена, штитећи заправо ланац инстанци које се нижу „према доле“, и на чијем се крају налазе сасвим последњи (или први, или нови) и тек рођени грађани.

¹⁴ *Pre'dat* је руска (старословенска) реч која значи издати.

Уз главу и тело онога који седи (или стоји) испред свих и председава, са сваким се новим рођењем додаје нови обавезник на послушност,¹⁵ који је у исти мах прво заштићен од својих родитеља и старатеља (или заступника; тада ступа на сцену *procuratio*, још један од правних института којима Хобс манипулише) управо штитом самога председника или суверена. Тако је поредак овлашћења и пуномоћја (ауторизација и лиценци) у непрестаној субституцији са заштитом и сигурношћу. Дакле, осим оне познате визије Хобсовог Суверена-Левијатана која се налази на пропратним гравурама за његову књигу (велики цин који се уздиже изнад града и чије је тело саткано од свих становника града¹⁶ – да ли заиста од свих? – те заједно сачињавају снагу која штити свакога од њих појединачно); осим тога, заједница стреми ка небу, одоздо нагоре – симултано се одиграва процес власти која силази са неба на земљу. Власт се развлашћује, преноси, олакшава путем представљања и кроз лица (личности, особе, *persons*) која „произилазе“ једна из других, и делају и говоре једна у име других. Свако је у овом ланцу овлашћен и свако овлашћује, свако је заштићен и свако пружа заштиту. Прихвативши да је прва визија суверености – у којој

¹⁵ „Скупина људи постаје једна особа (личност, *persona*) онда када их представља један човек или једна особа, а то се извршава тек с пристанком сваког посебно. Наиме, оно сто особу чини једном јест јединство представника, а не јединство представљеног. Представник је онај који носи особу и само једну особу; (...) Тек тада се мноштво, уједињено у једној особи зове *Commonwealth*, Држава, на латинском *Civitas*. То је рођење /*Generation*/ оног великог Левијатана...“ *Levijatan*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2004, прев. В. Mikulić, стр. 116, 122; *Левијатан*, Ниш, Градина, 1991, превод М. Марковић, стр. 173, 177-178.

¹⁶ Хорст Бредекампу књизи *Thomas Hobbes Der Leviathan. Das Urbild des Modernen Staates und seine Gegenbilder – 1651-2001* (Berlin, Akademie Verlag, 2003), анализира мноштво различитих издања и различитих визуелних представа Левијатана. Иако има неколико изузетака, заиста доминирају оне илустрације где су фигуре грађана, од којих је сачињено тело овога монструма, окренуте нама леђима, а лицима према лицу Суверена. По правилу, лице Суверена (као и читава глава са дугачком косом) никада није састављено од фигура поданика и увек је окренуто и управљено ка гледаоцу.

страх уједињује поданике у заједничко тело Левијатана – једна врста манифеста једнакости (пред силом и пред законом истовремено), прихватићемо онда да је ова друга пирамидална и хијерархијска, нагнута и неуравнотежена.

Ако сада замислимо овај низ, овај заступнички и старатељски низ који се протеже од врха, од главе, од министара, судија, очева, све до утробе мајке¹⁷ (било које и сваке мајке; неизвесно место мајке би требало да везује обавезу о послушности и овлашћење да неко други може

¹⁷ У поглављу XX („О очинској и деспотској власти“) књиге *Левијашан*, Хобс пише: „Власт над другима стиче се на два начина, рођењем /*by Generation*/ и освајањем. Право власти по рођењу које родитељ има над својом децом назива се очинским /*Paternal*/. Међутим, оно се не изводи из рођења тако као да родитељ има власништво над дететом зато што га је родио /*he begat him*/, него из дететовог пристајања /*Consent*/, било изричитог, било из других довољно обзнањених разлога (било изјављено другим погодним знацима) /*by other sufficient arguments declared*/. (...) Онај ко има власт над дететом, има такође власт и над децом детета и над децом њихове деце. Јер онај ко има власт над нечијом особом, тај има власт и над свима што је његово. Без тога би власт била пуки наслов (титула, основ, звање) /*Title*/ без учинка.“ Превод Б. Микулић, стр. 140-141; превод М. Марковић, стр. 204, 206. Ed. R. Tuck, pp. 139-141.

Ова последња и максимално ублажена и софистицирана варијанта апсолутне предности мушког пола у односу на женски, има своје две сировије верзије у списима који су објављени неколико година пре. У књизи *De Corpore Politico* (прво издање је објављено 1640) Хобс настоји да разликује право (*title*, звање) мајке (пошто је дете део њенога тела до одвајања /*till the time of separation*/) до тренутка када отац или било који други мушкарац /*father or any other man*/ преузима то право од ње /*pretendeth by the mother*/. У књизи *De Cive*, поглавље 9 „О родитељском праву над њиховом децом и Краљевству које се наслеђује“ жене или мајке имају предност у власништву над децом по природи (у природном стању), по такозваном праву по природи, где „власт /*Dominion*/ над дететом прво припада ономе ко први има над њиме моћ /*power*/“. Мајка прва има прилику да подиже дете и одгаја га по својој сопственој вољи (дакле без да икоме одговара). „Уколико га она негује, наставља даље Хобс, (а негује га јер је природно стање – стање рата), мајка претпоставља да уколико га подигне у таквим условима, када он једном достигне зрело доба, он неће постати њен непријатељ /*that being grown to full age he become not her enemy*/, већ ће јој бити послушан /*that he obey her*/. „Непријатељ неком човеку је онај

да ради нешто у нечије име а зарад заштите), ако, дакле, усредсредимо пажњу на славно 16. поглавље Хобсове најважније књиге *Левијашан* из 1658. године, видећемо да Хобсова визија Суверена претпоставља фигуру Издајника (или латентни дух издаје). Обе ове речи, „визија“ (јер Суверен или смртни Бог може да се покаже и представи) и реч „фигура“ (јер филозоф уопштава или универзализује једно мало узастопно неверство које постоји у темељу представљања и у сваком кораку преношења моћи /*translations of power*¹⁸), већ су сведочанство Хобсовог удаљавања од римског наслеђа и правне традиције. Са друге стране, Хобс преформулише и нека основна хришћанска начела која му често доносе велике проблеме, али то делује као да је од другостепене важности. Изгледа као да су та преформулисања плод Хобсове неопрезности и ситничавости његових опонената, а не део некаквог јасног пројекта који би се тицао и могао да буде назван секуларизацијом. Хобсово утемељење институције представника и представљања (репрезентације), заиста епохални тренутак који опредељује наше поимање демократије и наше схватање политике и правде, већ означава заувек изгубљени римски потенцијал непосредног и личног приступања закону.¹⁹ Порекло представљања или заступања у Римском праву намеће пре свега ритам и промена свакодневног живота. Одсутност, одсутан отац /*Pater*/ или господар, који напушта имање (обично је разлог одлазак у рат), принуђен је да привремено овласти

који га нити слуша нити му командује /*but each man is an enemy to that other whom he neither obeys nor commands*./“

Позиција мајке је врло компликована: она је и део низа (*statute*, права) и његов пра-почетак (природа је пре права), али изгледа да низ власти

¹⁸ “(...) all his pacts, and surrenders, and translations of power.” Cf. “An Answer to a Book published by Dr. Bramhall”. Овај текст је написан 1667/8, а објављен је након смрти Хобса 1682. *The English Works of Thomas Hobbes*, Volume IV, p. 286.

¹⁹ Стари Римски закон је забрањивао деловања која би била упражњавана од стране једне особе у име неке друге, изузев у случајевима деловања *pro populo*, *pro libertate* и *pro tutela*.

сина, или слугу, или пријатеља да би управљао ~~институцијом~~. Основне карактеристике овог института који се ~~кривично~~ профилисао јесу замена (субституција) и повремено ~~улази~~, је напоменути и чињеницу да за ову прету правну ~~структуру~~ дуго времена није постојала никаква ~~политичка~~ ~~намена~~.

Насупрот томе, одсуство Оца код Ховиса је ~~намерно~~, а говорење и деловање у име другог је ~~институционално~~ институционалне машине. Порекло представника ~~класе~~ или владања, налази се у одсуством Богу (Моје име не ~~издаје~~ у своје име, Син говори у име Оца, први сведоци и ~~учесници~~ говоре у име Сина (тако ће Син постати ~~Отац~~, ~~спрема~~ делају у име Суверена итд.). Издаја, уз све ~~резерве~~ ~~према~~ овој речи које морају увек да се понављају, услов је ~~свој~~ низа. Систем овлашћења и пуномоћја чини да је издаја у исти мах и немогућа и непрестана.²⁰ Пре него што ~~Ховис~~ све ове режиме говора „у нечије име“ или „у име другог“ моделира у лик и фигуру издајника не би ли забавио свога Суверена (одмах ћу покушати да објасним ову ~~негову~~ конструкцију), скицирао бих у облику питања неколико дилема и апорија у вези са синтагмом У ИМЕ /in Nomine. to o'pota/. Истовремено, то би требало да буду услови сваке могуће издаје.

Да ли је могуће издати уместо некога, у корист другог, у име другог? Да ли заправо једино издајник говори у своје име и без овлашћења? Али кога он издаје ако га нико није овластио?

Да ли представник /председник/ треба да ради оно за шта је овлашћен или оно што мисли да је најбоље за онога који га је овластио? Уколико ради оно за шта је овлашћен или

²⁰ Различите колонизаторске и расистичке аналогије јављају се током XVII и XVIII века (и задржавају се) на ободима говорења или деловања у име другог. На пример, синтагма „être nègre“ (бити црнац, роб) се у француском језику употребљава често у фигуративном облику и обележава особу која пише књиге или говори у туђе име (најчешће у име политичара или већ познатог писца који их потписују)

Слична ствар је и са употребом речи „judas“ на француском или на енглеском језику. Judas ili judas (на енглеском) или „l'œil de judas“ је име за мали отвор на вратима, шпијунку /spyhole/. Издаја је увек на граници, на прагу, пред другим (странцем), у страху, на месту детекције и наравно, на месту уживања.

уколико репрезентује онога који га је овластио, да ли онда престаје да буде представник?

Да ли је могуће овласти самога себе, представити себе и онда издати себе? Да ли издаја означава разрешење сукоба између неколико овлашћења услед давања предности једном од њих?

Ко је овластио послушног слугу */obedient servant/* Томаса Хобса²¹ и у чије име он говори и дела? Како је могуће говорити о пореклу врховне власти, о тајној служби и заштити суверености, и ко је мене овластио да говорим? Ко је мој господар, ко ме штити, ко ми је дао право (ауторизовао, легитимисао итд.) и у име кога „делатно мозгам“²² о нечему што мора да остане у тајни и незнању?

Парадокси представљања, тајна пуномоћја и издаја овлашћења – на свим нивоима, у сваком кораку, на свим местима једног поретка где постоји близина, где се две инстанце додирују, настављају и „пронизлазе“ – захтева од Хобса једну операцију која суштински мора да пркоси праву и римско-грчком наслеђу. Да би један поредак био стабилан (а по Хобсу сигурност претходи праву)²³ нужно је да је Суверен изван закона (изван низа, изван почетка), да је он принципијелно одсутан и да је велеиздаја стога немогућа. И обратно: сигурност подразумева да је Суверен апсолутно присутан, на сваком месту и у сваком закону и да је велеиздаја препозната у кршењу било којег закона. Да би се спровела ова грандиозна фикција о грандиозном и циновском телу Суверена заштитника свих, Хобс мора да фантазира великог злочинца или великог издајника

²¹ Тако Хобс потписује себе на почетку својих књига и у посветама својим принципалима.

²² „Порекло врховне власти је за народ који стоји под њом у практичном погледу неистраживо */in praktischer Absicht unerforschlich/*, тј. поданик */der Unterthan/* не треба делатно да мозга */werkthätig vernünfteln/...*“ И. Кант, *Метафизика морала*, 1993, стр. 120; *Die Metaphysik der Sitten*, Band VI, S. 318.

²³ У спису *De Cive* сигурност је највиши закон */the safety of the people is the supreme law/*. *The English Works of Thomas Hobbes*, Vol. II, *De Cive*, 1651, p. 166.

(сувереног, супер издајника). Прецизније, оправданост страшног Суверена који се уздиже изнад града, односно оправданост хијерархије и неједнакости између поданика (то су најмање две примедбе које сваки претендент на једнакост може да одмах изрекне), Хобс постиже извођењем издајника изван оквира права, односно поретка.

Како је то могуће? Шта то значи „извући“ из поретка или из права или из закона, једну установу која је вековима штитила Суверена, пре свега од својих првих рођака, саветника и сарадника?

Претеривања и преувеличавања злочина (криминалног дела), преображавање злочина у зло, у зло по себи, у отелотворење зла, у злочинца, у принцип зла, у небулозу зла (све су то мали кораци у произвођењу суверености), уводи велику опасност, велику несигурност, терор, дрхтање и наравно нужност постојања великог заштитника.

Увођење злочина у зло Хобс постиже преносом издаје из права у богословију.

Издајник има све одлике атеисте. Атеиста, каже Хобс, није онај ко прекршује закон, него онај ко занемарује законе */neglect the laws/*²⁴. „Не само дела */deeds/* већ ум */minds/* оваква човека је противан закону. Постоје људи који греше само из слабости */infirmity/*, они су *добри људи* чак и када греше; док су, за разлику од њих, они који занемарују законе, чак и када не греше, зли */wicked/*.“ Проблем са атеистом односно са издајником, за Хобса, започиње од тренутка када се утврди да за таквог потпуно непримереног злочинца нема закона на основу кога би могао да буде кажњен. Хобс мисли да би било најбоље да их Бог одмах */immediately/* казни, јер издајник не може да буде кажњен као поданик и од стране Суверена зато што се он не придржава закона */because he keeps not the laws/*. Пошто поданик који одбија да прихвати опште правило о послушности, одбија све законе одједном */at once renounce all the laws/* (то је главна одлика издаје); пошто поданик обзнањује */declares/* да више неће */he will no longer/* да прислужује (да буде послушан)

²⁴ Исто, р. 197.

човеку или неком телу које је врховна моћ овластила (издајник прекида низ овлашћења, али тек пошто га се придржавао у прошлости – издајником се дакле постаје – и ово противречи принципу априорног занемаривања закона); пошто поданик обзнањује ту исту вољу делом, вршећи насиље над личношћу суверена /*to do violence to the sovereign's person*/ или над личношћу онога који спроводи његова наређења; пошто поданик за време рата прелази на страну непријатеља, Хобс закључује следеће:

(...) да су бунтовници, издајници /*proditores*/ и сви остали оптужени за издају, кажњени не на основу грађанског него на основу природног права; то ће рећи, не као грађани /*civil subjects*/ него као непријатељи државе /*ciuitatis hostes, enemies to the government*/; не на основу сувереног права и владавине /*iure imperij siue dominij, right of sovereignty and dominion*/; већ на основу ратног права /*right of war*/.²⁵

Двадесетпет година касније, у „Одговору др Брамхолу“, Хобс још једанпут препричава шта је написао у књизи *De Cive*, покушавајући да одговори на примедбе о јереси за коју је прозван када је објавио књигу *Левијатан*.

Сада је још прецизнији и још интересантнији:

„(...) атеиста није кажњен као што је кажњен поданик од стране његовог владара, јер се није обазирао (није освртао) на законе /*because he did not observe laws*/; већ као непријатељ, од стране непријатеља, јер није хтео да прихвати законе /*but as an enemy, by an enemy, because he would not accept laws*/.

(...) атеиста ће бити кажњен не као праведни непријатељ /*just enemy*/, него као нелојални издајник /*disloyal traitor*/.“²⁶

Теорија казне и кажњавања атеисте нам напокон открива

²⁵ *Исшо*, p. 201. *De Cive, The Latin Version (1642)*, Oxford, Clarendon Press, 1983, p. 217.

²⁶ *The English Works of Thomas Hobbes, Volume IV*, pp. 290-291.

„место“ издајника. Незадовољство Хобса „местом“ издаје у праву закључено је идентичним резултатом у тексту „Дијалог између филозофа и студента Обичајног права Енглеске“ којим смо почели испитивање издаје и који је написан одмах после „Одговора др Брамхолу“. Поновићу тих неколико гестова који треба да издајника препознају као непријатеља и тако намире филозофа.

Хобс сматра да разум /*reason*/ може без помоћи норми или закона /*statute*/ да препозна и да дефинише издају зато што је издаја злочин по себи /*crime of itself; malum in se*²⁷, зато што издаја као *malum in se* уништава све законе одједном, зато што доводи у питање *salus populi (salus populi is suprema lex)* – сигурност народа и владара (владара који треба у исти мах да обезбеђује сигурност), те стога није ни потребно да се чека одлука Владара да ли је нешто издаја или није.²⁸ Епилог је да може да се зна ко је издајник. Уколико се не припада оним трима групама који не користе разум (деца, будале или глупани, и лудаци) онда се тачно зна, пре закона или права, ко је велеиздајник.

Хобс (понављам, не само Хобс, али пре свих Томас Хобс, син викара од Чарлтона и Вестпорта) одузима правни и величанствени статус који је издајник имао у оквиру закона /као *perduellis*/ и уништава разликовање издајника у односу на спољног непријатеља /*hostis*/. Последице ове интервенције, чији је залог тобожња стабилност поретка оличена у бесконачној власти Суверена, су заиста многобројне.

---

²⁷ „(...) *mala in se /malum in se*, је једнииа/, или зла по себи, зла у њима самима, и *mala prohibita*, зла или грешке које су зла зато што су кажњива по закону /*wrong merely because they are punished by statute*/. Текст без имена аутора. „*The Distinction Between Mala Prohibita and Mala in se in Criminal Law*“, *Columbia Law Review*, Vol. 30, 1930, p. 74-86. За Карла Шмита је пиратерија један „*malum in se*“ у апсолутном смислу, док бити гусар значи бити непријатељ целог човечанства /*ein Feind der ganzen Menschheit*/ и водити рат против човечанства /*gegen die Menschheit geführter Krieg*/. *Das international-rechtliche Verbrechen des Angriffskrieges*, Berlin, Duncker und Humblot, 1991, S. 50-54.

²⁸ *The English Works of Thomas Hobbes*, Vol. VI, pp. 70-75.

Непријатељ (онај човек који „нити слуша нити командује“) се налази у држави а не изван ње; ратно стање је већ у држави; још горе, природно стање је у сваком тренутку могуће у држави јер издајник није праведан него нелојалан и неправедни непријатељ; Суверен више није само заштитник јер се према деловима своје суверености понаша као непријатељ према непријатељу; кажњавање издајника Суверен може вршити ван закона и пре права; веленздаја је могућа на свим местима властодавног низа а не само на врху; нема мале издаје јер је свака велика.

Најважнија последица Хобсовог преименовања велеиздајника у *променљиву* која често крпи рупе суверености (издајник мења нације, расу, постаје терориста, неправедни непријатељ, *homo sacer*, гусар, бандит, итд.), изгледа да је драстично успоравање и никада довољно промишљање *par excellence* издајничке идеје која би можда могла да пребаци границе суверености. Мислим на вечно трагање за заштитом живота о коме пише Лајбниц, најважнији Хобсов критичар, више од двадесет година после смрти Хобса,²⁹ и мислим на вечно трагање за отаџбином једног од најславнијег издајника свих времена, Сократовог љубимца, Алкибијада.³⁰ У Тукидидовој књизи *Историја Пелопонеској рата*, коју је Хобс превео још 1628 године, у чувеном

---

²⁹ У писму Фалезоу које је написано у Хановеру 8 јула 1705, Лајбниц је први пут именовао државу именом које су користили Римљани */les Latins/, Respublica*, и дефинише је као друштво чији је циљ заједничка сигурност */la securité commune/*. „Дозвољено је поданицима да се зајакну на верност непријатељу */de prester serment de fidelité à l'ennemi/*, господару којих је освојио, пошто њихов пређашњи господар није био у стању да им обезбеди сигурност.“ *Die Werke von Leibniz*, ed. O. Klopp 1884, Hanover, Volume IX, letter number CCCXXXI, 142-143.

³⁰ Као један од три команданта државе Атине, предао се непријатељу, Спарти, потом је ратовао против Атине, а да му Спартанци никада нису веровали, да би се поново вратио у Атину и постао генерал од 411. до 406. године. Када је први пут шапустио Атински табор, пише Плутарх у *Животописима*, неко га је препознао и питао: „Да ли не верујеш својој отаџбини, Алкибијаде?“ „У све верујем“, рекао је, „али када је у питању мој живот */psihes/*, не верујем ни својој рођеној мајци.“ *Plutarch's Lives*, Volume IV, London, William Heinemann, 1914, p. 59 (22. 2).

говору о свом отпадништву (реч „издаја“ се не помиње), Алкибијад каже следеће:

„А што се тиче љубави према отаџбини, немам је када ми она наноси зло, а имам када живим у њој сигурно као један од њених грађана. Не мислим да имам отаџбину и да сам се данас дигао против ње; пре ће бити да сам у трагању да је поново задобијем јер је немам (јер је престала да постоји). Истински волимо отаџбину, не када одбијамо да јој се супротставимо (да је нападнемо) пошто смо је неправедно изгубили, већ када се свим средствима, у решености наше жеље, присиљујемо да је поново повратимо.“³¹

Сажетак

У тексту се најпре представља Хобсова интерпретација издаје и велеиздаје. Хобс покушава да ове две старе институције римског права прилагоди времену у коме живи и својим знањима из теологије и филозофије. Фигура издаје (и издајника) могла би да буде веома значајна у контексту Хобсовог (и не само Хобсовог) разумевања фигуре суверена и суверености. Централно место текста заузима покушај да се, у оквиру Хобсове теорије представљања (*representatio*) о којој он пише у поглављу 16 књиге *Левијашан*, открије порекло и безусловни услов издаје као такве. Акт издаје или театар у коме би могли да препознамо издајнички гест (или динамику издаје), могли би да буду пронађени у такозваном парадоксу репрезентације и прокурације. Издајник прекида ланац преношења власти и овлашћења, зауставља репрезентацију и говорење у име другог. Како је то могуће и да ли говорење и деловање у своје име увек има елементе издаје?

---

³¹ „I love not my country, as wronged by it, but as having lived in safety in it.“ У фусноти Хобс наводи још једну варијанту превода: „I retain not my love of country, wherein I am wronged by it, but wherein I lived in safety in it as one of the citizens.“ *The English Works of Thomas Hobbes*, Volume IX, p. 213.

Petar Bojanić

**DER HOCHVERRAT UND PARADOXE DER
REPRÄSENTATION (REPRESENTATIO)**

**Über die Bedingungen und Paradoxe
der Repräsentation bei Thomas Hobbes**

Zusammenfassung

Im Text wird zunächst Hobbes' Interpretation des Verrats und des Hochverrats vorgestellt. Hobbes versucht, zwei alte Institutionen des römischen Rechts seiner Zeit und dem Wissensstand in Theologie und Philosophie anzupassen. Die Figur des Verrats (und des Verräters) ist sehr bedeutsam im Kontext von Hobbes Verständnis des Souveräns und der Souveränität. Der zentrale Abschnitt des Texts unternimmt den Versuch, im Rahmen von Hobbes' Begriff der Repräsentation, über den er im 16. Kapitel des „Leviathan“ spricht, den Ursprung und die unbedingte Bedingung des Verrats als solchen aufzudecken. Der Akt des Verrats, in dem wir die verräterische Geste (oder die Dynamik des Verrats) entdecken können, könnten in dem sogenannten Paradox der Repräsentation und der Prokuration gefunden werden. Der Verräter unterbricht die Kette der Übertragung der Macht und der Bemächtigung, er hebt die Repräsentation und das Sprechen im Namen eines anderen auf. Wie ist dies möglich? Enthält das Sprechen und Handeln im eigenen Namen immer ein Element des Verrats?